ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 124, Ocak 2022, s. 24-44

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.54216>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
15.11.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.01.2022

Funda KÜÇÜKÇOPUR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
karacan_funda@hotmail.com
orcid: 0000-0001-6343-4592

Ayşe YOLCU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ayseyolcu82@gmail.com
orcid: 0000-0002-6983-5677

Doç. Dr. Hatice FIRAT

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi A. B. D.
haticefirat@mu.edu.tr
orcid: 0000-0001-8300-5189

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLER ÜZERİNE TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA BELİRTİLEN ÖZELLİKLER AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Öz

Türkçe Öğretim Programında, ders kitaplarına metin seçerken esas alınacak özellikler belirtilmektedir. Araştırma, Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin öğretim programında belirtilen bu temel özellikleri (tema, metin sayısı ve türleri, Türkçe ders kitaplarına alınacak metinlerin nitelikleri) taşıma durumunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmış, doküman olarak Anıttepe yayıncılığa ait 5. sınıf ve Bilnet yayıncılığa ait 8. sınıf Türkçe ders kitabı incelenmiştir. Araştırmanın verileri betimsel analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, ders kitaplarının “Temalara İlişkin Açıklamalar” bakımından genel olarak programda belirtilen niteliklere uygun olarak hazırlandığı tespit edilmiştir. Türkçe öğretim programında metin türlerinin temalar arasında dengeli bir dağılım göstermesi

öngörülmüş olmasına karşın 5. sınıf Türkçe ders kitabında Sağlık ve Spor teması ile Bilim ve Teknoloji temasında şiir türüne yer verilmediği; ayrıca programda öngörülen e-posta, mizahi fıkra ve şarkı/türkü türlerinin de kitapta yer almadığı saptanmıştır. Türkçe öğretim programında biyografi ve otobiyografi türleri 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alması gereken bilgilendirici metin türleri arasında gösterilmesine rağmen incelenen 8. sınıf Türkçe ders kitabında bu türlerin yer almadığı görülmüştür. Bu bulgular, ders kitaplarının programda ilgili sınıf düzeyinde yer verilmesi istenen metin türleri ve dağılımı konusundaki eksikleri olarak belirlenmiştir. Türkçe Öğretim Programında ders kitaplarında yer alması istenen e- posta, mizahi fıkra, haber yazısı, dilekçe, karikatür, afiş, tablo, efemera ve broşür, mektup, günlük, grafik ise kitaplarda etkinlikler içerisinde yer verilerek öğrencilere sunulmuştur. Her iki Türkçe ders kitabında da metin biçimleri oran bakımından tam anlamıyla dengeli bir dağılım göstermemektedir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında bilgilendirici metin türlerinden en fazla “deneme” ye, 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise “söyleşiye” yer verilirken hikâye edici metin türleri söz konusu olduğunda her iki ders kitabında da en fazla yer alan türün “hikâye” olduğu belirlenmiştir. İncelenen ders kitapları Türkçe öğretim programında belirtilen, “Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” açısından değerlendirildiğinde metinlerin genel olarak bu özellikleri taşıdığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Türkçe Öğretim Programı, Türkçe Ders Kitapları, Tema, Metin Türleri

AN EVALUATION ON THE TEXTS IN THE TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF THE FEATURES SPECIFIED IN THE TURKISH CURRICULUM

Abstract

In the Turkish Curriculum, the features to be taken as a basis when choosing texts for textbooks are specified. This research was carried out in order to determine whether the texts in the Turkish textbooks have these basic features (theme, number, and types of texts, the qualities of the texts to be included in the Turkish textbooks) specified in the curriculum. In the study, the document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used and the 5th grade Turkish textbook of Anıttepe publishing and the 8th grade Turkish textbook of the Ministry of Education publishing were examined. The data of this research were analyzed with the descriptive analysis approach. As a result of the examination, it was determined that the textbooks were generally prepared in accordance with the qualifications specified in the program in terms of "Explanations on Themes". Although a balanced distribution of text types among themes was foreseen in the Turkish curriculum, there was no mention of poetry in the theme of Health and Sports and Science and Technology in the 5th-grade Turkish textbook; in addition, it was determined that the types of e-mails, humorous jokes, and songs/folk songs envisaged in the program were not included in the book. Although the types of biography and autobiography are shown among the types of informative texts that should be included in the 8th grade Turkish textbook in the Turkish curriculum, it has been observed that these types are not included in the 8th-grade Turkish

textbook examined. These findings were determined as the deficiencies in the text types and distribution of the textbooks at the relevant grade levels in the curriculum. E-mails, humorous anecdotes, news articles, petitions, cartoons, posters, tables, ephemera, brochures, letters, diaries, and graphics, which are required to be included in the course books in the Turkish Curriculum, were included in the activities and presented to the students. In both textbooks examined, the text formats do not show a fully balanced distribution in terms of ratio. While “essay” in the 5th-grade Turkish textbook and “interview” in the 8th-grade Turkish textbook was the most used informative text type, it was determined that the most common type of narrative text in both textbooks was “story”. When the examined textbooks were evaluated within the scope of “Qualifications of Texts to be Included in Textbooks” specified in the Turkish curriculum, it was seen that the texts generally had these characteristics.

Keywords: Turkish curriculum, turkish textbooks, theme, text types

1.GİRİŞ

Öğrencilerin öğrenme yaşantılarını düzenleyen öğretim programı, alan kaynaklarında da temel olarak “amaçlı bir öğrenme/öğretme süreci/yasantıları planı ve kılavuzu” olarak açıklanmaktadır (Yaylı, 2011). Öğretim programları; *hedef* (bireyde geliştirilmesi düşünülen nitelikler), *davranış* (niteliklerin düzeyi ve sınırı), *içerik* (niteliklerin hangi bilgilerle kazanılacağı), *öğrenme-öğretmen durumları* (niteliklerin nasıl kazanılacağı), *değerlendirme* (niteliklerin kazanılıp kazanılmadığının nasıl anlaşılacağı) gibi öğelerden oluşur (Kılıç ve Seven, 2007).

Türkçe öğretim programında; hızla gelişen bilim ve teknolojinin, birey ve toplum ihtiyaçlarındaki değişimin, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yeniliklerin bireylerden beklenen rolleri de etkilediği belirtilerek “... *bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan*” vb. nitelikleri taşıyan bireyler yetiştirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir (MEB, 2019). Öğretim programının bu niteliklere sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek şekilde hazırlanması esastır.

Bu bağlamda programda, “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri” doğrultusunda Türkçe dersi ile öğrencilerin “*Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi, Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması; okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması; okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması, duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması; bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi; basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi; okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması; millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması; millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi, Türk ve dünya kültür*

ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması” (MEB, 2019) nın amaçlandığı vurgulanmaktadır.

Tüm derslerde olduğu gibi Türkçe dersinin temel kaynağı da ders kitaplarıdır. Ders kitapları; bilgi edinmek ve bilgiyi kullanmak amacıyla başvurulmuş, eğitim-öğretim sürecinde en çok kullanılan temel bilgi kitaplarıdır. İlgili oldukları dersin öğretim programına bağlı olarak hazırlanırlar, programın taşıyıcısı durumundadırlar ve adları (Türkçe ders kitabı vb.) doğrudan ilgili dersin programında yer alan unsurlara bağlı olarak belirlenir (Yalınkılıç, 2011).

Resmî gazetede yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’nde (<https://ttkb.meb.gov.tr/>) ders kitabı kavramının, “*Herhangi bir eğitim ve öğretim programı çerçevesinde hazırlanmış, Kurulca örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulması uygun bulunan basılı veya dijital ortamdaki kitap ve ekleri veya model prototipi*” ifade ettiği belirtilmekte, “*bireyleri akademik eğitime hazırlamayı ve onlara yaşamda gerekli bilgi ve becerileri kazandırmayı amaçlayan, bireyi zeka, bilgi ve estetik yönleriyle geliştirmeyi hedefleyen ve belli bir programa göre hazırlanmış öğretim araçları*” (Yalınkılıç, 2011) olarak tanımlanmaktadır. Türkçe derslerinde okutulan ders kitaplarının Türkçe Öğretim Programı’nın yukarıda verilen hedeflerine ve bakanlığın yapmış olduğu ders kitabı kavramına göre hazırlanması gerekmektedir.

Ders kitapları Türkçe dersinin temel amaçlarının gerçekleştirilebilmesinde dolayısıyla öğretim programının amaçlarına ulaşmasında önemli bir yere sahiptir ve yer alan metinler aracılığıyla öğrencilere temel dil becerilerini kazandırmada en etkili materyaldir. Türkçe derslerinde dil becerileri genellikle bu metinlerden hareketle hazırlanan etkinlikler yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır (Çevik ve Güneş, 2017). Bu bakımdan Türkçe dersinde ders kitabı önemli bir kaynak olmakla birlikte ders kitabında kitabı oluşturan metinlerin öğrenciye sunumu da bir o kadar önemlidir. Metinlerin çocuğa görelilik, güncellik, türünün güzel/iyi örnekleri olması; nitelikli, estetik eserler olması; çocuğa millî, ahlakî, kültürel vb. değerleri kazandırabilecek, Türkçeyi sevmesini ve güzel kullanmasını sağlayacak; çocukların anlama, düşünme, tartışma, eleştirme yeteneğini geliştirecek, okuma alışkanlığı ve kültürü kazandırabilecek; kişisel, sosyal, dilsel, psikolojik yönden gelişmesini sağlayacak özelliklere sahip olması gerekmektedir (Okur, 2011).

Eğitim-öğretim sürecinde edebî metinler, dili etkili ve verimli olarak öğretebilecek, öğrencilerin birey olarak gelişmelerine yardım edebilecek, başka kişi ve kurumlarla ilişkilerini geliştirebilecek kaynaklardır. Ayrıca öğrencinin kendini ve dünyayı anlaması, kişiliğini ve yaratıcılığını geliştirmesi için de gereklidirler (Letafati, Moussavi’den akt. Güneş, 2013).

Türkçe öğretiminde, ilköğretim birinci sınıftan başlayarak öğrencilerin Türkçenin anlatım gücünü yansıtan, onların dil gelişmelerine ve gereksinimlerine uygun en özgün ürünlerle karşılaştırılması gerekmektedir. Sanatçı duyarlılığı ile hazırlanmış yazınsal nitelikli metinler (masal, şiir, öykü, roman vb.), öğrenciler arasındaki iletişim sürecine, onların sanatçı duyarlılığını kavramalarına; sezme, kavrama, anlama becerilerini geliştirmelerine, duyu düşünce evrenlerini genişletmelerine katkı ve imkân sağlamaktadır (Sever, 2013).

Ders kitaplarının ana unsuru olan metinlerin türleri de Türkçe öğretimi açısından önemlidir. Metinler vasıtasıyla, türlere ait özellikler kavratılıp öğrencinin dil becerileri geliştirilirken sosyal alanlarda da gelişimi sürdürülmekte, öğrenciye birey olma bilinci kazandırılmaktadır (Yaylı ve Solak, 2009). Görüldüğü gibi öğrencilerin dili doğru ve güzel

kullanabilme becerilerinin geliştirilmesinde edebî türlere ait nitelikli örneklerin bir eğitim aracı olarak kullanılması önemli bir etkiye sahiptir. Bir dili iyi öğrenebilmek ya da öğretebilmek için, o dille ortaya konan ve o dilin konuşulduğu toplumun kültürünü yansıtan eserlerden yararlanılmalıdır (Göçer, 2010). Tüm bunlar ders kitaplarına alınacak metinlerin seçiminin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Ortaokul öğrencilerinin yaş aralıkları (10-14) dikkate alındığında, ders kitaplarına alınacak metinler belirlenirken çocuk edebiyatı alanından seçilmiş metinlere de yer verilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Çocuğa göre oluşturulan bir edebiyatın başlıca amacı okuru olan çocuğun okuma ilgisini arttırmak, onu sıkmadan düşündürmek, kendi ve çevresi hakkında düşüncesini etkinleştirmektir. Böylece çocuğun okuma sevgisi ve alışkanlığı da kendiliğinden gelişecek; okuyan, tartışan, sağlıklı düşünen bir birey olma yolunda önemli bir adım atmış olacaktır (Dilidüzgün, 2004). Nitelikli, sanatçı duyarlılığı ile hazırlanmış çocuk kitapları; anadilinin yapısının, kural ve anlatım olanaklarının çocuklara sezdirilmesi ve kavratılmasında büyük sorumluluk üstlenir. Onlara anadillerini doğru kullanma bilinci ve duyarlılığı kazandırır. (Sever, 2013). Bu açıdan Türkçe ders kitaplarına seçilen metinler özellikle çocuk edebiyatı ürünleri içinden titizlikle seçilmelidir. Ancak öğretim programında bu konuya değinilmediği dikkati çekmektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ders kitaplarına alınacak metinler belirlenirken dikkat edilmesi gereken temel özellikler belirtilmektedir. Bu özellikler "Tema, Metin Sayısı ve Türleri, Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri" başlıkları altında ele alınmaktadır.

Tema; Türkçe ders kitaplarında metinler temalar içinde yer almaktadır. Tema, ders kitaplarına alınacak metinlerin ana konusunu ifade etmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda temalara ilişkin olarak yapılan açıklamaya göre; her sınıf düzeyinde 8 tema işlenmesi öngörülmektedir. Bu temalardan; "Erdemler", "Millî Kültürümüz", "Millî Mücadele ve Atatürk" her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunlu temalardır. Zorunlu temalar dışında verilen diğer temalar seçmelidir ve hangilerinin seçileceği kitap yazarlarınca belirlenmektedir (MEB, 2019).

Metin Sayısı ve Türleri; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ders kitaplarında yer alacak metinler "bilgilendirici metinler, hikâye edici metinler ve şiir" olmak üzere üç ana biçim altında toplanmış, hangi temada, hangi metin türlerinin yer alacağı (belirtilen metin sayıları içinde kalmak kaydıyla) ders kitabı yazarının/yazarlarının tercihinine bırakılmıştır. (MEB, 2019).

Öğretim programında metin türlerinin dengeli dağılıp dağılmadığının metin biçimlerine göre belirleneceği ifade edilmektedir. Örnek olarak "Bilim ve Teknoloji" temasında bilgilendirici metin türlerinin daha fazla olabileceği, başka bir temada ise şiir türündeki metinlere daha fazla yer verilebileceği belirtilmekte ancak ilke olarak metin türlerinin temalar arasında, kitap bütününde dengeli bir şekilde dağılımının sağlanmasının esas olduğu vurgulanmaktadır. Türkçe Öğretim Programında yer alan "Sınıf Düzeylerine Göre Metin Türlerinin Dağılımı"nı gösteren tabloda biçimler altında yer alan türlerin, kazanımlar göz önünde bulundurularak ders kitabında kullanılacağı açıklanmaktadır (MEB, 2019).

Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri; ders kitaplarına seçilecek metinlerin sağlanması gereken özellikler programda on dört madde altında sıralanmıştır. Bu özellikler bulgular bölümünde örnekleriyle birlikte verilmiştir.

Çalışmada, Türkçe ders kitaplarının Türkçe Öğretim Programında “Tema, Metin Sayısı ve Türleri, Türkçe Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” bakımından verilen bilgilere uygunluk durumu araştırılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkındaki bilgileri içeren yazılı belgelerin analizini kapsar. Doküman incelemesinin kullanıldığı araştırmalarda araştırmacı gerekli olan veriyi, gözlem veya görüşmeye yapmaya gerek kalmadan elde edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Doküman incelemesi; dokümanlara ulaşma, orijinalliğin kontrol edilmesi, dokümanların anlaşılması, verinin analiz edilmesi ve verinin kullanılması olmak üzere beş aşamada gerçekleşmektedir (Forster: 1994). Bu aşamalara bağlı olarak öncelikle araştırmanın dokümanlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın dokümanları, öğretmenler tarafından sıkça kullanılan e-okul.org ve tegm.materyal.eba.gov.tr web sayfalarında 5. sınıf ve 8.sınıf Türkçe ders kitabı olarak yer alan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilmiş olan Anıttepe yayıncılığa ait 5. sınıf Türkçe ders kitabı ve Bilnet yayıncılık 8. sınıf Türkçe ders kitabıdır. (Çalışma, ilköğretim ikinci kademedeki bulunan alt sınıfları (5. ve 6. Sınıf) temsilen 5. sınıf, üst sınıfları (7. ve 8. sınıf) temsilen 8. sınıf Türkçe ders kitabı ile sınırlandırılmıştır).

Çalışmada, yukarıda belirtilen Türkçe ders kitapları incelenerek bu kitapların Türkçe Öğretim Programında “Tema, Metin Sayısı ve Türleri, Türkçe Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” bakımından verilen bilgilere uygunluk durumunu ortaya koyduğu düşünülen veriler kodlanmış ve önceden belirlenen temalar altında sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri betimsel analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulması amacıyla veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir, yorumlanır. Betimsel analiz için “bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması” aşamaları izlenir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Verilerin betimsel analizi için, “Türkçe Ders Kitaplarına Metin Seçerken Dikkat Edilecek Özellikler” üst teması altında, programda ders kitaplarına metin seçerken aranılacak özelliklere ilişkin verilen temel bilgiler esas alınmış, veriler; “Tema, Metin sayısı ve türleri, Türkçe Ders Kitaplarına alınacak Metinlerin Nitelikleri” başlığı altında açıklanmıştır. Toplamda verilerin sunumu için üç ana kategori belirlenmiştir. Verilerin kodlanması sırasında Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin programda belirtilen özellikleri taşıma durumunu ortaya koyan örnekler belirlenmiş, veriler araştırmanın amacı çerçevesinde kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Tema

Türkçe Öğretim Programında yer alan, öğrenme öğretme sürecinde işlenmesi ve öğretim materyallerinde yer verilmesi öngörülen temalar ve bu temalarla ilgili konu önerileri aşağıda verilmektedir.

Tablo 1. Temalar ve Konu Önerileri

Temalar ve Konu Önerileri
ERDEMLER ahlak, alçak gönüllülük, azim, cömertlik, dayanışma, dostluk, dürüstlük, güven, iyilikseverlik, kardeşlik, merhamet, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sılayırahim, vefa, vicdanlı olmak, yardımlaşma vb.
MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihi mekânlar, tarihi şahsiyetler, tarihi eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.
MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK 15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut'ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sarıkamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.
BİREY VE TOPLUM ana dili, adalet, barış, bireysel farklılıklar, çok dillilik, çok kültürlülük, dayanışma, devlet, dezavantajlı gruplar, empati, eşitlik, farklılıklara saygı, gurbet, haram, hayat becerileri, helal, hukuk, hükümet, iktidar, kardeşlik, kent kültürü, komşuluk ilişkileri, kul hakkı, kültürel farklılıklar, küreselleşme, medeniyet, meslekler, misafirperverlik, selamlaşma, siyaset, sosyal içirme, sosyokültürel farkındalık, toplumsal kurallar, vatandaşlık, zaman yönetimi vb.
OKUMA KÜLTÜRÜ bilgi okuryazarlığı, çoklu okuryazarlık, dijital okuryazarlık, dil sevgisi, edebî şahsiyetler, e-kitap, eleştirel okuryazarlık, kitabevi, kitaplar, kütüphaneler, metinler arasılık, okuma alışkanlığı, okuma serüveni, okuma sevgisi, okur kimliği, sözlük kültürü, süreli yayınlar, teknoloji okuryazarlığı, yaratıcı okuma, yazılıkültür, z-kitap, z-kütüphane vb.
İLETİŞİM aile iletişimi, bilgi iletişimi, diğer canlılarla iletişim, etkili iletişim, iletişim becerileri, insanlarla iletişim, kitle iletişim araçları, komşuluk, kültürel iletişim, kültürler arası iletişim, medya okuryazarlığı, öğrenci hareketliliği, öğrenci öğretmen iletişimi vb.
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER bireysel haklar, birinci kuşak haklar, çocuk hakları, demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkı, engelli hakları, eşitlik, haberleşme özgürlüğü, hakkını savunma, hasta hakları, hayvan hakları, ifade özgürlüğü, ikinci kuşak haklar, inanç hakkı, insan hakları, kişi dokunulmazlığı, merhamet, özel hayatın gizliliği, özgürlükler, seyahat özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet adaleti, toplumsal cinsiyet eşitliği, yaşama hakkı vb.
KİŞİSEL GELİŞİM başarı, beceri, çalışkanlık, çatışma yönetimi, empati, girişimcilik, karar verme, kendini tanıma, kişilik tipleri, meslek seçimi, motivasyon, öğrenmeyi öğrenme, olumlu düşünme, öz denetim, öz eleştiri, öz güven, öz saygı, sorumluluk, sosyal gelişim, yetenek, yeterlilik, zaman yönetimi vb.
BİLİM VE TEKNOLOJİ bilim insanları, bilim okuryazarlığı, bilişim okuryazarlığı, etik, girişimcilik, haberleşme, hayal gücü, iletişim, keşif ve icatlar, matematik okuryazarlığı, merak duygusu, olay, olgu, patent, sosyal medya, tasarım, teknoloji, telif, ulaşım, yenilikçilik vb.
SAĞLIK VE SPOR adil oyun, beden eğitimi, beden sağlığı, beslenme, centilmenlik, dengeli beslenme, hareketlilik, hastalıklardan korunma, ilaç kullanımı, ilk yardım, öz bakım, ruh sağlığı, sağlıklı beslenme, sağlıklı yaşam, spor kültürü, sportmenlik, temizlik, uyku vb.
ZAMAN VE MEKÂN çevremiz, evimiz, geçmiş şimdi gelecek, gezginler, odamız, okulumuz, şehirler, sınıfımız,

ülkeler vb.
DUYGULAR bağışlama, beğenme, duygu yönetimi, heyecan, kaygı, kıskançlık, korku, mutluluk, özlem, sevgi, sitem, takdir etme, umut, üzüntü, veda, yalnızlık vb.
DOĞA VE EVREN bitkiler, canlılar, çevre, çevrenin korunması, doğa, doğa olayları, doğal afetler, dünya, evren, gece, gezegenler, gündüz, hayvanlar, iklim, kar, manzaralar, mevsimler, renkler, uzay, yağmur, yeryüzü, yıldızlar, zaman bilinci vb.
SANAT afiş, bale, cilt, söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, estetik duyarlılık, festival, fotoğraf, gala, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, grafik, grafiti, heykel, mimari, minyatür, müzik, opera, özgünlük, pandomim, peyzaj, resim, seramik, sinema, tezhip, tiyatro, yenilikçi düşünme vb.
VATANDAŞLIK adalet, alın teri, çalışma, emek, eşitlik, göç, göçmenlik, görev bilinci, hukukun üstünlüğü, iş birliği, mültecilik, özgürlük, paylaşma, sorumluluk, üretme, vergi bilinci vb.
ÇOCUK DÜNYASI çocuk kültürü, çocuk müzesi, dijital oyunlar, eğlence, geleneksel çocuk oyunları, hayal, hobiler, keşif, lunapark, merak, mizah, okul, oyun, oyuncak, rüya, sokak oyunları vb.

(MEB, 2019)

Ayrıca Türkçe Öğretim programına göre Türkçe dersinde temel dil becerilerinin kazandırılmasında yararlanılan metinler seçilirken;

- Tüm sınıf düzeylerinde her temada 4 metin kullanılmasına, bu metinlerin 3'ünün okuma 1'inin dinleme/ izleme metni olmasına, böylece kitap bütününde toplamda 32 okuma ve dinleme/izleme metni kullanılmasına,
- Her sınıf düzeyinde temalara uygun ve eşit dağılım olması kaydıyla 8 serbest okuma metnine yer verilmesine, bu metinlerle beraber ders kitabında toplamda 40 metin yer almasına dikkat edilmelidir. (MEB, 2019)

Anıttepe yayıncılığı ait 5. sınıf Türkçe ders kitabı *ve Bilnet yayıncılığı* ait 8. sınıf Türkçe ders kitabı tema konusunda belirtilen özellikler açısından incelenmiş, elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur.

İÇİNDEKİLER	
KİTAPIMIZI TANIYALIM	8
1. TEMA: BİREY VE TOPLUM	
MEMLEKET İSTERİM	10
HOŞÇA KALIN, GÜLE GÜLE	16
ANADOLU'DA KONUKSEVERLİK GELENEKSELDIR	23
İLK DERS (DİNLEME/İZLEME METNİ)	28
ÇOCUK VE BALONCU (SERBEST OKUMA METNİ)	34
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	36
2. TEMA: MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK	
MUSTAFA KEMAL'IN KAĞNISI	40
DUMLUPINAR SAVASI	46
6 MART 1916 GECEİ	52
BİR TEMMUZ GECEİ (DİNLEME/İZLEME METNİ)	59
ŞAHİN BEY (SERBEST OKUMA METNİ)	62
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	64
3. TEMA: DOĞA VE EVREN	
HU NEHİR BİZİM	68
OKLAND ADASI	79
DEPREM	85
SAKIN KESME (DİNLEME/İZLEME METNİ)	94
YARIN GENE SABAH OLACAK (SERBEST OKUMA METNİ)	99
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	100
4. TEMA: MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ	
KİLİM	104
VATAN YAHUT SİLİSTRE	110
BOĞAÇ HAN	118
ALİ KUŞÇU (DİNLEME/İZLEME METNİ)	127
GEYİK ANA (SERBEST OKUMA METNİ)	130
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	132
5. TEMA: VATANDAŞLIK	
ÇOCUK BAĞÇESİNDEKİ BEKÇİ	136
BİLİNCİLİ TÜKETİCİ	143
ÖZGÜRLÜK	149
SOKAK (DİNLEME/İZLEME METNİ)	155
ÇİFTÇİ İLE ÇOCUKLARI (SERBEST OKUMA METNİ)	159
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	160
6. TEMA: SAĞLIK VE SPOR	
KARAGÖZ KIBARLIK ÖĞRENTİYOR	164
ÇİTLEMBİK	172
SPOR VE BEDEN	178
TAVŞAN İLE KAPLUMBAĞA (DİNLEME/İZLEME METNİ)	183
DEDEMIN ÖYKÜSÜ (SERBEST OKUMA METNİ)	187
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	188
7. TEMA: ERDEMLER	
İYİLİĞİN DEĞERİNİ BİLEN KİM?	192
BÜYÜKLERE SAYGI	199
YAŞAMA SEVİNCİ	206
PAYLASALIM (DİNLEME/İZLEME METNİ)	212
BİR BARDAK SÜTÜN HATIRI (SERBEST OKUMA METNİ)	215
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	216
8. TEMA: BİLİM VE TEKNOLOJİ	
BARKOD	220
SOSYAL MEDYA PSİKOLOJİNİ ETKİLİYOR	225
AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ	231
AZİZ SANCAR (DİNLEME/İZLEME METNİ)	236
PASTÖR (SERBEST OKUMA METNİ)	240
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARI	241
KENDİMİ DEĞERLENDİRİYORUM FORMU	244
TEMA DEĞERLENDİRME SORULARININ CEVAPLARI	245
KAYNAKÇA	248
GÖRSEL KAYNAKÇA	250

(Çapraz Baran, Diren, 2020)

Görüldüğü üzere Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ders kitaplarında “tema” özellikleri açısından istenilen niteliklere göre incelenen 5. Sınıf Türkçe ders kitabında 8 tema yer aldığı görülmektedir. Bu temalardan “Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk” temaları her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunlu temalardır. Yazarların tercihi doğrultusunda kitaba dâhil edilen temalar “Birey ve Toplum, Doğa ve Evren, Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Bilim ve Teknoloji” olmuştur.

İÇİNDEKİLER	
1. TEMA	ERDEMLER İyimsellik ve Kötümsellik Üzerine..... 12 Kaşığı..... 20 İnsanla Güzel..... 28 Kedi ile Fare (Dinleme / İzleme Metni)..... 34 Ayaz'ın Definesi (Serbest Okuma Metni)..... 40 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 42
2. TEMA	MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK Bayrağımızın Altında..... 46 Atatürk ve Müzik..... 52 Kınalı Al'nin Mektubu..... 60 Atatürk'ü Gördüm (Dinleme / İzleme Metni)..... 68 Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor (Serbest Okuma Metni)..... 74 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 76
3. TEMA	BİLİM VE TEKNOLOJİ Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar..... 80 Simit ve Peynir'le Bilim İnsanı Oyküleri..... 88 Parktaki Bilim..... 96 Uzay Gıysileri (Dinleme / İzleme Metni)..... 104 Eski Çağlardan Beri Dişlerimize Çok İyi Baktık (Serbest Okuma Metni)..... 110 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 112
4. TEMA	BİREY VE TOPLUM Kaldırımlar..... 116 Portakal..... 122 Dilimiz Kuşatma Altında..... 130 Karanlığın Rengi Beyaz (Dinleme / İzleme Metni)..... 138 Masal Ağacı (Serbest Okuma Metni)..... 144 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 146
5. TEMA	ZAMAN VE MEKÂN Eşref Saat..... 150 Türkiye..... 156 Peri Bacaları..... 162 Robinson Crusoe (Dinleme / İzleme Metni)..... 168 İstanbul'la Hasbihâl (Serbest Okuma Metni)..... 172 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 174
6. TEMA	MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ Göç Destanı..... 178 Vatan Sevgisini İçten Duyanlar..... 186 Bir Fincan Kahve..... 192 Kız Kulesi (Dinleme / İzleme Metni)..... 200 Karagöz (Serbest Okuma Metni)..... 206 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 212
7. TEMA	DOĞA VE EVREN Yılki Abi..... 216 Rüzgâr..... 226 Gündüzünü Kaybeden Kuş..... 234 Hava Kirliliği (Dinleme / İzleme Metni)..... 242 Canberra (Kanberra) (Serbest Okuma Metni)..... 246 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 248
8. TEMA	VATANDAŞLIK Haritada Bir Nokta..... 252 Yaşamaya Dair..... 262 Kalbim Rumeli'de Kaldı..... 268 Zeytinyağı Üretimi (Dinleme / İzleme Metni)..... 276 İmece (Serbest Okuma Metni)..... 280 Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları..... 284

(Eselioğlu vd., 2019)

Bilnet yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitabında programda belirtilen “tema” özelliklerine uygun olarak 3 zorunlu (*Erdemler*, *Millî Kültürümüz*, *Millî Mücadele ve Atatürk*) ve beşi (*Bilim ve Teknoloji*, *Birey ve Toplum*, *Zaman ve Mekan*, *Doğa ve Evren*, *Vatandaşlık*) tercihe bağlı olmak üzere programda belirtilen 8 temaya yer verildiği belirlenmiştir.

Öğretim programında yer alan 16 temadan 3'ü zorunlu olduğu için seçmeli 13 tema bulunmaktadır. Bu 13 temadan 5'i yazarlar tarafından seçilerek ders kitabına alınmaktadır. İki ders kitabı karşılaştırıldığında yazarların tercihinine bağlı olarak ders kitabına alınan beş temadan dördünün (*Birey ve Toplum*, *Doğa ve Evren*, *Vatandaşlık*, *Bilim ve Teknoloji*) ortak olduğu belirlenmiştir.

Her iki Türkçe ders kitabında da her temada 3'ü okuma 1'i dinleme/izleme metni olmak üzere 32 metin kullanılmıştır. 8 tane serbest okuma metni her temada bir tane olacak şekilde dağıtılmış, böylece her temada 5 olmak üzere toplamda programda belirtilen bilgilere uygun olarak 40 tane metne yer verildiği saptanmıştır.

3.2. Metin Sayısı ve Metin Türleri

Ders kitaplarında yer alan metin türlerinin sınıf düzeylerine uygun olması ve temalarda dengeli dağılım göstermeleri beklenmektedir. Türkçe Öğretim Programında yer alan “*Sınıf Düzeylerine Göre Metin Türlerinin Dağılımı*” nı gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Sınıf Düzeylerine Göre Metin Türlerinin Dağılımı (MEB, 2019)

TÜRLER	1	2	3	4	5	6	7	8
BİLGİLENDİRİCİ METİNLER								
Anı		+	+	+	+	+	+	+
Biyografiler, Otobiyografiler							+	+
Blog						+	+	+
Dilekçe					+		+	+
Efemera ve Broşür (liste, diyagram, tablo, grafik, kroki, harita, afiş vb. karma içerikli metinler)		+	+	+	+	+	+	+
e-posta			+	+	+	+	+	+
Günlük		+	+	+			+	+
Haber Metni, Reklam		+	+	+	+	+	+	+
Kartpostal		+	+	+				
Kılavuzlar (kullanım kılavuzları, tarifname, talimatnameler vb.)		+	+	+	+	+	+	+
Gezi Yazısı						+	+	+
Makale / Fıkra / Söyleşi / Deneme					+	+	+	+
Mektup					+	+	+	+
Özlü Sözler (atasözü, deyim, duvar yazıları, döviz vb.)	+	+	+	+				
Özlü Sözler (vecize, atasözü, deyim, aforizma, duvar yazıları, motto, döviz vb.)					+	+	+	+
Sosyal Medya Mesajları				+	+	+	+	+
HIKÂYE EDİCİ METİNLER								
Çizgi Roman	+	+	+	+	+	+	+	+
Fabl	+	+	+	+	+	+	+	+
Hikâye	+	+	+	+	+	+	+	+
Karikatür	+	+	+	+	+	+	+	+
Masal / Efsane / Destan	+	+	+	+	+	+	+	+
Mizahi Fıkra	+	+	+	+	+	+	+	+
Roman				+	+	+	+	+
Tiyatro	+	+	+	+	+	+	+	+
ŞİİR								
Mani / Ninni	+	+	+	+				
Şarkı / Türkü	+	+	+	+	+	+	+	+
Şiir	+	+	+	+	+	+	+	+
Tekerleme / Sayısmaca / Bilmece	+	+	+	+				

Anıttepe yayıncılığa ait 5. sınıf Türkçe ders kitabı ve Bilnet yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitabı metin sayısı ve türleri açısından incelenmiş, ulaşılan veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. Metin Türlerinin Sınıf Düzeylerine Göre Sayısal Dağılımı

	SINIF DÜZEYLERİ	
	5. SINIF	8.SINIF
BİLGİLENDİRİCİ METİNLER		
Anı	2	4
Biyografiler, Otobiyografiler	2	-
Haber Metni, Reklam	1	-
Gezi Yazısı	1	1
Makale / Fıkra / Söyleşi / Deneme	7 (4 deneme/3 makale)	9 (5 söyleşi, 2 makale, 1 deneme, 1 fıkra)
Mektup	1	-
Bir metin türü içine alınamayan bilgilendirici metin		1
TOPLAM	14	15

HİKÂYE EDİCİ METİNLER		
Çizgi Roman	1	1
Fabl	4	1
Masal / Efsane / Destan	-	2
Hikâye	10	9
Roman	2	3
Tiyatro	2	1
TOPLAM	19	17
ŞİİR		
Şiir	7	8
TOPLAM	7	8

5.sınıf Türkçe ders kitabında bulunan metin türleri, yer alma sıklığı açısından incelendiğinde:

Bilgilendirici metin türlerinden: 4 deneme (*okuma metni*) 3 makale (*okuma metni*), 2 anı (*1'i okuma, 1'i dinleme metni.*), 2 biyografi (*dinleme/ izleme metni*), 1 haber metni (*okuma metni*), 1 gezi yazısı (*okuma metni*), 1 mektup (*dinleme metni*);

Hikâye edici metin türlerinden; 10 hikâye (*5'i okuma, 5'i serbest okuma metni*), 4 fabl (*2'si okuma, 1'i dinleme metni, 1'i serbest okuma metni*), 2 roman (*1'i dinleme, 1'i serbest okuma metni*), 2 tiyatro (*Okuma metni*), 1 çizgi roman (*Okuma metni*);

7 şiir (*3'ü okuma, 2'si dinleme, 2'si serbest okuma metni*) in kitapta yer aldığı tespit edilmiştir.

5. sınıf Türkçe ders kitabında okuma metni olarak verilen “Okland Adası” gezi yazı türünde, dinleme metni olarak verilen “Aziz Sancar” ve “Ali Kuşçu” metinleri biyografi türündedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre Türkçe ders kitaplarında 5. Sınıf düzeyinde gezi yazısı ve biyografi türlerinin yer almasının zorunlu olmadığı, buna karşın yazarlar tarafından öğrencilerin bu türlerle de karşılaştırılmasının tercih edildiği görülmektedir.

5.sınıf ders kitabında yukarıda bahsedilen metin türleri dışında dilekçe, efemera ve broşur, e-posta, kılavuzlar, özlü sözler, sosyal medya mesajları, karikatür, masal/efsane/destan, mizahi fıkra şarkı/türkü de yer almalıdır. Okuma, dinleme/izleme ya da serbest okuma metinleri arasında yer almasalar da sayılan bu metin türlerinin bazılarına (klavuz, özlü sözler, efemera ve broşür, sosyal medya mesajları, destan, karikatür, dilekçe) etkinliklerde yer verilerek öğrencilere sunulduğu görülmektedir.

Türkçe ders kitabında bilgilendirici metin türlerinden en fazla “deneme” ye, hikâye edici metin türlerinden en fazla “hikâye” ye yer verildiği tespit edilmiştir.

Bilnet yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin türleri ve bu türlerin yer alma sıklığına bakıldığında:

Bilgilendirici metin türlerinden: 5 söyleşi (4’ü okuma, 1’ i dinleme izleme metni), 4 anı (3’ü okuma, 1’ i dinleme izleme metni), 2 makale (1’ü okuma, 1’ i serbest okuma metni), 1 gezi yazısı (serbest okuma metni), 1 deneme (okuma metni), 1 fıkra (okuma metni) 1 -belli bir metin türü içerisinde alınmayan- bilgilendirici metin (dinleme izleme metni);

Hikâye edici metin türlerinden: 9 hikâye (5’i okuma, 1’ i dinleme, 3’ü serbest okuma metni), 3 roman (1’ i okuma, 2’si dinleme metni), 2 destan (dinleme izleme metni), 1 çizgi roman (okuma metni), 1 fabl (dinleme izleme metni), 1 tiyatro (serbest okuma metni);

8 tane şiir (6’sı okuma, 2’si serbest okuma metni) türünde metne yer verildiği belirlenmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’na göre Türkçe ders kitaplarında 8. sınıf düzeyinde yer alması önerilen metin türlerinin tercih edildiği; 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alması zorunlu olmayan mânî, ninni, kartpostal, tekerleme, sayısmaca, bilmece metin türlerine yer vermenin yazarlar tarafından tercih edilmediği belirlenmiştir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında özlü sözler türünün yer alması zorunlu olmadığı halde İyimserlik ve Kötümserlik metninin 2. etkinliğinde özlü sözlerin öğrencilere verildiği görülmüştür.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan okuma, dinleme/izleme, serbest okuma metinleri ve etkinlikler Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda kullanılması öngörülen metin türleri dikkate alınarak incelendiğinde otobiyografi, biyografi, kartpostal, mânî, ninni, metin türleri yer almamış olup diğer metin türlerine yer verilmiştir.

8. sınıf ders kitabında metin olarak yer verilmeyen bazı türler etkinlikler içerisinde yer almaktadır. Broşür, grafik, e- posta, karikatür, mizahi fıkra, efemera, afiş, tablo, haber yazısı, mektup gibi türler okuma, dinleme/izleme ya da serbest okuma metinleri arasında yer almasalar da sayılan bu metin türlerinin etkinliklerde yer verilerek çocuklara sunulduğu görülmektedir.

(Eselioğlu vd., 2019)

7. ETKİNLİK

a) Aşağıdaki metni okuyunuz.

EFEMERA

Efemera, gündelik yaşama ait "ıvır zıvır" olarak nitelendirilebilecek kısa ömürlü küçük belgeleri ifade eden bir tanımlamadır. Başka bir deyişle efemera, "gündelik hayatın önemsiz geçici belgeleri"dir. Biriktirilerek koleksiyon yapılan ve gelecek kuşaklara aktarılan gazeteler, dergiler, sinema biletleri, tiyatro programları, el ilanları, afişler, posterler, çikolata kartları, tapu belgeleri, takvimler, kartvizitler, etiketler, kartpostallar, menüler ticari materyaller ve benzerleri, hemen hemen sosyal hayatın tamamında kullanılan belgeler olması dolayısı ile toplumun kültürü hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Gündelik yaşamın ayrıntılarını belgeleyen efemera belgeler, kültürel ve tarihsel çalışmalara ışık tutar. Kısaca efemera koleksiyonerliği kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılması açısından son derece önemlidir.

Komisyon

b) Metindeki geçiş ve bağlantı ifadelerini bulunuz. Bu ifadelerin anlatıma olan katkısını belirtiniz.

8. ETKİNLİK

a) Aşağıda pul koleksiyonundan bir örnek verilmiştir. Bu görseli inceleyiniz.

(Eselioğlu vd., 2019)

8. sınıf Türkçe ders kitabı metin biçimleri açısından incelendiğinde hikâye edici metin sayısının 17, bilgilendirici metin sayısının 15, şiirin 8 olduğu görülmektedir. Metin türlerinin dağılımı yüzdelik olarak değerlendirildiğinde hikâye edici metin türlerinin %42,5, bilgilendirici metin türlerinin %37,5, şiirin %20 oranında yer aldığı görülmektedir. Türkçe öğretim programında metin türlerinin dengeli dağılıp dağılmadığının metin biçimlerine göre belirleneceği belirtilmektedir (MEB, 2019). Buna göre tespit edilen veriler ışığında metin biçimlerinin kitap bütününde tam anlamıyla eşit oranlarda yer almadıkları saptanmıştır. Hikaye edici ve bilgilendirici metinlerin sayı/oran bakımından şiirden daha fazla yer aldığı, birbirleriyle kıyaslandıklarında yakın sayı ve oranlarda oldukları görülmektedir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında bilgilendirici metin türlerinden en fazla "söyleşiye"ye, hikaye edici metin türlerinden en fazla "hikaye"ye yer verildiği tespit edilmiştir.

3.3. Türkçe Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri

Ders kitaplarına alınacak metinlerin nitelikleri Türkçe Öğretim programında detaylı olarak açıklanmaktadır (MEB, 2019). 5. sınıf Türkçe ders kitabı bu özellikler açısından incelenmiş ve aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk Cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.

İki ders kitabında yer alan metinlerin belirtilen bu özelliğe uygun olduğu görülmektedir. 5. sınıf ders kitabında, Türk Cumhuriyetleri edebiyatları eserlerinden Cengiz Aytmatov'a ait Beyaz Gemi adlı romandan bir bölüm serbest okuma metinlerinde "Geyik Ana" başlığı altında verilmiştir. 8. sınıf ders kitabında Türk Cumhuriyetleri Edebiyatları eserlerinden Bahtiyar Vahabzade'nin Azerbaycan-Türkiye şiirine (Birey ve Toplum temasının 7. Etkinliğinde) yer verilmiştir.

2. Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır.

İncelenen ders kitaplarında seçilen metinler ikincil aktarımlar değildir, doğrudan sanatçıların eserinden alınmışlardır.

3. Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır. Yalnızca 1. sınıf ders kitaplarında ders kitabının yazarı/yazarları tarafından yazılan en fazla iki metne yer verilebilir.

İncelenen 5. ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında bu özelliğe uygun olarak “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamıştır. Ders kitaplarının yazarları tarafından yazılan metinler yer almamaktadır.

4. Aynı yayınevine ait kitaplarda bir sınıf düzeyi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmamalıdır.

Aynı yayınevine ait Türkçe ders kitapları incelenmiş ve bir sınıf düzeyi için seçilen metnin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmadığı belirlenmiştir.

5. Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metin seçilmelidir.

Türkçe ders kitaplarında bu ilkeye uygun hareket edilmiştir. Kitaplarda aynı yazar veya şaire ait ikiden fazla metin kullanılmamıştır. 8. sınıf Türkçe ders kitabında iki eseri bulunan sanatçılar Gülten Dayıoğlu ve Yaşar Kemal’dir. Gülten Dayıoğlu’nun Canbera ve Masal Ağacı eserleri ile Yaşar Kemal’ in Peri Bacaları ve İmece eserlerine yer verilmiştir.

6. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.

5. sınıf ders kitabında serbest okuma metni olarak yer alan “Bir Bardak Sütün Hatırı”, 8. sınıf ders kitabında “Zaman ve Mekan” temasının dinleme ve izleme metni olan “Robinson Crusoe” adlı metinler çeviri metinlerdir.

7. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.

Türkçe öğretiminin estetik konusundaki temel amacı, öğrencilerin gördükleri, bildikleri bir yeri, bir olayı, bir canlıyı, bir kimseyi vb. anlatabilme, tanıtabilme, bunlar hakkında duygu ve düşüncelerini açıklayabilmeleridir (MEB, 2002). Karakuş (2000)’a göre de Türkçe öğretiminin estetikle ilgili özel amacı; iyiye ve güzele yönelmelerini yaşama sevinci ile güçlenmelerini kendilerine güven duymalarını ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamaktır. Bu doğrultuda inceleme konusu olan ders kitapları değerlendirildiğinde temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verildiği belirlenmiştir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan dünya edebiyatında da önemli yeri olan Cengiz Aytmatov’a ait “Geyik Ana”, 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Türk edebiyatının önemli yazarlarından Yaşar Kemal’ e ait “İmece” metni bu duruma örnek olarak verilebilir.

8. *Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.*

İncelenen ders kitaplarında belirlenen özelliğe dikkat edildiği görülmektedir. Örneğin 5.sınıf ders kitabında 1. Temanın dinleme metni olan “İlk Ders” adlı metin Çalikuşu romanından bir bölümdür. Dinleme metninin başında karakter ve olay hakkında özetleme yapıldıktan sonra metin verilmektedir. “Vatan Yahut Silistre” metninde, metnin başında ve sonunda özetleme yapılmaktadır. 4. temada yer alan Geyik Ana metninde eserle ilgili özetleme yapılmış ardından temaya uygun bölümden alıntı yapılmıştır.

VATAN YAHUT SİLİSTRE

(Silistre, bugünkü Bulgaristan’da Tuna Irmağı kıyısında küçük bir kenttir. Osmanlı yönetimi-
minde olan kent, 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında Rus ordusu tarafından kuşatılmıştı. Bir grup
gönüllü Silistre Kalesi’ne yardıma giderler. Bunların arasında İslam Bey ve İslam Beyi sevmekte
olan Zekiye de bulunmaktadır. Zekiye erkek kalığına girerek kendisini Adem olarak tanır.)

Aşağıdaki metin, oyunun İkinci Perde İkinci Meclisi’nden alınmıştır.

(Çapraz Baran ve Diren, 2021)

8. sınıf Türkçe ders kitabının 7. temasında okuma metni olarak yer alan “Yılkı Atı” Abbas Sayar’ ın “Yılkı Atı” romanından alınmıştır.

YILKI ATI

Okuyacağınız metin Abbas Sayar’ın “Yılkı Atı” adlı romanından alınmıştır.

Bir Orta Anadolu köyünde İbrahim, ahırdaki samanının öküzlere, taya ve kır ata yetmeyeceği
düşüncesiyle Dorukısrak’ı “yılıkı¹” eder. Emektar hayvanı ahırdan, köyünden sürer. Kısırak, kışın
dağda başının çaresine bakacak ve çıplak doğayla savaşıacaktır. Sert kışta kaderine terk edilen
kısırak, köyün kendisi gibi kovulmuş diğer atlarıyla dağlarda ölüm kalım savaşına girer. Kış geçer,
yaz gelir. İbrahim, Dorukısrak’ın ölmemiş olduğunu, kırlarda başıboş dolaştığını öğrenir, onu tekrar
yakalayıp işe koşmak istese de Dorukısrak köyde kalmış tayını da alır, uzaklara kaçır. Yaşlı ana
ile yavrusunu bulamazlar bir daha.

(Eselioğlu vd., 2019)

9. *Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır.*

Metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadelerle rastlanmamıştır.

10. *Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir.*

8. sınıf Türkçe ders kitabında 1. temada yer alan Ömer Seyfettin’in Kaşağı adlı eserinde bu durum görülmekte, kelimeye ilişkin açıklama dipnotta verilmektedir.

Babamın gözleri bana döndü, daha bir şey sormadan,
— Hasan, dedim.
— Hasan mı?
— Evet, dün Dadaruh uyurken odaya girdi. Sandıktan aldı. Sonra yalağın taşında ezdi.
— Neye² Dadaruh'a haber vermedin?
— Uyuyordu.
— Çağır şunu bakayım.
— ...
Çitin kapısından geçtim. Gölgeyi yoldan eve doğru koştum. Hasan'ı çağırdım. Zavallının bir şey-
fen haberi yoktu. Koşarak arkamdan geldi. Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. Ha-
san'a dedi ki:
— Eğer yalan söylersen seni döverim!..
— Söylemem.
Pekâlâ, bu kaşağıyı neye kırdın?
Hasan, Dadaruh'un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı. Sonra, sarı saçlı başını sarsarak:
— Ben kırmadım, dedi.
— Yalan söyleme, diyorum.
— Ben kırmadım.
2. Niye

21

(Eselioglu vd., 2019)

11. Ders kitabında gazete haberi, reklam, dilekçe, tutanak, öz geçmiş, ağ günlüğü (blog), sosyal medya uygulamalarında yer alan yazı türlerinde ders kitabının yazarı/yazarları tarafından üretilen metinler de kullanılabilir. Bu türler 3 ve 5. maddelerdeki açıklamalar kapsamında değerlendirilmez.

İncelenen ders kitaplarında örneklerine rastlanmamıştır.

12. Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.

Tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” ve “Çitlembik” adlı metinlerde, 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise “Kaşağı, Ayaz'ın Defnesi, Atatürk ve Müzik, Portakal, Dilimiz Kuşatma Altında, Masal Ağacı, Eşref Saati, Türkiye, Peri Bacaları, İstanbul' la Hasbihal, Yılkı Atı, Gündüzünü Kaybeden Kuş, Canberra, Haritada Bir Nokta, İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine” adlı metinlerde bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilmiş, çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmiştir.

13. Çeşitli metinler içinde yer alan kimi bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak seçilebilir.

İncelenen ders kitaplarında örneklerine rastlanmamıştır.

14. Yazar ve şairlerin biyografilerinde yalnızca edebî yönleri ön plana çıkarılmalıdır.

5.sınıf Türkçe ders kitabında “Memleket İsterim, Hoşça Kalın, Güle Güle, Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir, Mustafa Kemal'in Kağnısı, Dumlupınar Savaşı, Okland Adası, Sakın Kesme, Kilim, Vatan Yahut Silistre, Çocuk Bahçesindeki Bekçi, Özgürlük, Çitlembik, İyiliğin Değerini Bilen Kim?” başlıklı metinlerde yazar ve şairlerin biyografilerine yer verilmektedir.

SONUÇ

Çalışmada, Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin Türkçe öğretim programında metinlerle ilgili olarak belirtilen özellikleri taşıyıp taşımadığını incelemek amacıyla biri 5., diğeri 8. sınıf olmak üzere iki ders kitabı incelenmiştir. Araştırma, Türkçe öğretim programında yer verilen bilgiler dikkate alınarak “Tema, Metin Sayıları ve Türleri, Türkçe Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri” başlıkları altında gerçekleştirilmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda ders kitaplarının, tema özellikleri bakımından programda belirtilen niteliklere uygun olarak hazırlandığı belirlenmiştir. Anıttepe yayıncılığa ait 5. sınıf Türkçe ders kitabına ve Bilnet yayıncılığa ait 8. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde 8’er tema ve her temada üçü okuma, biri dinleme/izleme ve biri serbest okuma metni olmak üzere beşer metin bulunduğu, toplamda 40 metnin yer aldığı görülmektedir. Bu bakımından incelenen ders kitapları temalarda yer alan metin sayısı ve özellikleri bakımından programda belirtilen dağılım özelliklerine uygundur.

Türkçe öğretim programında metin türlerinin temalar arasında dengeli bir dağılım göstermesi esas olarak öngörülmüş olmasına rağmen 5. sınıf ders kitabında Sağlık ve Spor teması ile Bilim ve Teknoloji temasında şiir türüne yer verilmediği, ayrıca 5. sınıf ders kitabında programda öngörülen e-posta, mizahi fıkra ve şarkı/ türkü metin türlerinin yer almadığı tespit edilmiştir. Bunlar ders kitabının programda ilgili sınıf düzeyinde yer verilmesi istenen metin türleri ve dağılımı konusundaki eksiklikleri olarak belirlenmiştir.

Türkçe öğretim programında biyografi ve otobiyografi türleri 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alması gereken bilgilendirici metin türleri arasında gösterilmesine karşın incelenen 8. sınıf Türkçe ders kitabında bu türlerin yer almadığı saptanmıştır. Programda öngörülen e-posta, mizahi fıkra, haber yazısı, dilekçe, karikatür, afiş, tablo, efemera ve broşür, mektup, günlük, grafik ise etkinlikler içerisinde yer verilerek öğrencilere sunulmuştur.

Her iki Türkçe ders kitabında da metin biçimleri oran bakımından tam anlamıyla dengeli bir dağılım göstermemektedir. 5. sınıf Türkçe ders kitabında hikâye edici metin sayısı 19 (%47,5), bilgilendirici metin sayısı 14 (%35), şiir ise 7 (%17,5)’dir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise hikâye edici metin sayısının 17 (%42,5), bilgilendirici metin sayısının 15 (%37,5), şiirin 8 (%20) olduğu görülmektedir. Hikâye edici ve bilgilendirici metinlerin sayı/oran bakımından şiirden daha fazla yer aldığı, (pek çok metin türünü içermeleri ve kitapta bu türlere de yer verilmesi gereği düşünüldüğünde bunun doğal bir durum olduğu değerlendirilmektedir), birbirleriyle kıyaslandıklarında yakın sayı ve oranlarda oldukları görülmektedir.

Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında bilgilendirici metin türlerinden en fazla “deneme”ye, 8. sınıf Türkçe ders kitabında ise “söyleşi”ye yer verilirken hikâye edici metin türleri söz konusu olduğunda her iki ders kitabında da en fazla yer alan türün “hikâye” olduğu saptanmıştır.

Ders kitapları Türkçe öğretim programında belirtilen Türkçe ders kitaplarına alınacak metinlerin taşınması gereken nitelikler açısından değerlendirildiğinde metinlerin genel olarak bu özellikleri taşıdığı saptanmıştır. Ancak ders kitaplarında yer alan makale türündeki metinlerin genellikle söz konusu metin türünün özelliklerini tam anlamıyla taşımadıkları düşünülmektedir. Bu metinler dergi yazılarından alınmış, bilgilendirici türde, araştırma ve inceleme neticesinde yazılmış metinler olduklarından makale türü olarak kabul edilirler fakat bu metinlerde ortaya konulan bir düşünce, savunulan bir fikrin olmaması makale türüne ait temel özelliklerin ilgili

metinlerde tam olarak yansıtılmadığını göstermektedir. Ders kitaplarında türün özelliklerini taşıyan nitelikli ürünlerin seçilmesi esastır. Ayrıca ders kitaplarında yer alan metinlerin genelinin yetişkin edebiyatından alınmış olması, çocuk edebiyatı ürünlerine çok fazla yer verilmemiş olmaması da dikkat çekmektedir. Ders kitaplarına alınacak metinlere ait nitelikler arasında çocuk edebiyatı ürünlerine ağırlık verilmesi gereği (Dilidüzgün, 2004) düşünüldüğünde bu konuda Türkçe öğretim programında bir açıklamaya yer verilmemiş olması da önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Çevik, A., Güneş, F. (2017). Türkçe ders Kitaplarındaki etkinliklerin İncelenmesi. *Ana dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 272-286.
- Çapraz Baran, Ş., Diren, E. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5. Sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2004). Okuma öğretimi hedefleri bağlamında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı ürünleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, ss. 43-55.
- Eselioğlu, H., Set, S., Yücel, A. (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 8. Sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Bilnet yayıncılık.
- Forster, N. (1994). *The analysis of company documentation*. C. Cassell and G. Symon (Eds.) *Qualitative methods in organizational research: A practical guide*. London: Sage
- Göçer, A. (2010). Türkçe öğretiminde çok uyaranlı bir öğrenme ortamı oluşturmak için seçkin edebî ürünlerden yararlanma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, ss. 341-369.
- Güneş, F. (2013). Türkçe öğretiminde metin seçimi. *Anadili Eğitimi Dergisi*, 1(1), ss. 1-12.
- Karakuş, İ. (2000). *Türkçe- Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Ankara: Sistem Ofset Yayınları,
- Kılıç, A., Seven, S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem akademi.
- MEB (2002). *İlköğretim Okulu Ders Programları, Türkçe- Yazı Programı 6-7-8*, İstanbul
- Okur, A. (2011). “Türkçe ders kitaplarında metinlerin türsel özellikleri”. *Türkçe ders kitabı çözümlemeleri* (Edit. Hakan Ülper). Ankara: Pegem akademi.
- Sever, S. (2013). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Yalınkılıç, K. (2011). “Bir öğretim aracı olarak ders kitabı”. *Türkçe ders kitabı çözümlemeleri* (Edit. Hakan Ülper). Ankara: Pegem akademi.
- Yaylı, D., Solak, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının türler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (9), 2 (9), s. 444-452.
- Yaylı, D. (2011). “Türkçe öğretim programı ve ders kitapları”. *Türkçe ders kitabı çözümlemeleri* (Edit. Hakan Ülper). Ankara: Pegem akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

İnternet Kaynakları

- MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-Türkçe%20Öğretim%20Programı%202019.pdf>. Erişim tarihi: Temmuz 2021
- Resmi Gazete (2021). Millî Eğitim Bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_10/15214644_derskitaplari_yonetmeliği.pdf, Erişim tarihi: Kasım 2021
- https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26180800_ders_kitaplari_hakkında_brsr.pdf. Erişim Tarihi: Temmuz 2021